

quam importari a comprehensione fatentur omnes. Alii cum S. Bonaventura (1) eam adæquationem repetunt ex parte cognoscentis, dicentes ad comprehensionem requiri, ut cognitio sit in seipsa tantæ perfectionis in genere entis, quanta est perfectio objecti in genere cognoscibilitatis, unde sequitur substantiam infinitam, ut comprehendatur, debere cognosci cognitione increata substantiali. Verum alii longe communius prædictam commensurationem desumunt ex parte objecti ita, ut comprehensio, quidquid sit de entitativa ejus in se perfectione, debeat objectum totaliter repræsentare, cognoscibilitatem ejus, ut ita dicam, exhaustiendo. Sed hoc ipsum varie explicatur. Plerique enim, Thomistæ potissimum et Nostrates, ad comprehensionem requirunt, ut attingatur objectum secundum omnem perfectionem, quam in se continet sive formaliter, sive virtualiter et eminenter, ac proinde secundum omnes suas causas, si quas habet, et essentiam et proprietates et reliqua accidentia et virtutem et effectus omnes possibles vel a tali objecto producibiles. At vero Scotistæ communiter negant ad comprehensionem requiri cognitionem eorum, quæ virtualiter et eminenter continentur in objecto, sed contendunt sufficere, «quod tota objecti intelligibilitas exhaustiatur secundum omnia, quæ in illo formaliter et ex natura rei reperiuntur, sive sint prædicata primi sive secundi modi, sive adhuc magis extrinseca», quemadmodum loquitur Mastrius (2). Priores vero, qui ad comprehensionem judicant necessariam esse etiam cognitionem eorum, quæ virtualiter et eminenter in objecto continentur, adhuc multifariam discrepant; alii dicunt sufficere, quod comprehensio attingat omnes objecti effectus possibles in communi, vel secundum rationem formalem, sub qua tendit virtus objecti. Alii cognitionem exigunt omnium effectuum in particulari, saltem quoad speciem; sed excipiunt effectus obediencialiter producibiles. Præterea dissidium est, an ad comprehensionem sufficiat distincte cognoscere quidquid est in objecto formaliter et virtualiter aut eminenter, cum expressione omnium terminorum connexionis, et effectuum

(1) 3.^a dist. 14, art. 1, quæst. 8.^a

(2) *De anim.* disp. 6, quæst. 12, num. 338.

omnium quoad individuum. Plures affirmant, et idcirco consent, ex cognitione omnium possibilem in Omnipotentia necessario sequi Omnipotentiam comprehensionem. Plures alii negant; quia censent fieri posse, ut talis cognitio non adæquet cognoscibilitatem intensivam objecti, ac proinde ut sit possibilis alia cognitio perfectior, et objecti merita non excedens, quæ licet nihil novum in objecto detegat, clarius tamen et modo perfectiore cognoscat illud ipsum, quod altera detegebat (1). Verum hæc nobis in tanta opinionum varietate retulisse sufficiat; quid autem probabilius in hac re dicendum sit, melius in *Theologia* tractari potest. Interea videri possunt veteres, qui fusius hæc persequuntur (2).

CAPUT II DE TERMINO ET OBJECTO COGNITIONIS

Duplicem distinguere licet cognitionis terminum, alterum intentionalem, si ita loqui fas est, alterum physicum vel activum. Intentionalem voco objectum cognitionem vel illud, quod cognitione repræsentatur, et saepe nominatur simpliciter objectum et etiam terminus cognitionis; activum vero vel physicum dico actum, qui operatione cognoscitiva producit. Et de utroque aliquid inquirendum occurrit. De primo quidem disputatur cum criticismi et idealismi transcendentis assertoribus circa valorem objectivum idearum vel cognitionum nostrarum, utrum videlicet cognitionibus reale objectum extra cognoscentis animum respondeat. De altero

(1) Vide Lossada, *de anim.* disp. 8, cap. 5, num. 113.

(2) Vide S. Thom. locis nuper cit.; Suarez *de Incarnat.* disp. 26, sect. 1; Albertini, *Corollaria seu Quaestiones theologicae practicae*, etc., quæst. 4.^a theolog. in 1.um Corollarium; Suarez *luscit.*, *de anim.* tract. 4, disp. 3, sect. 1, num. 42 et 43; Quiros, tract. 6 *de Anim.*, disp. 97, sect. 3; Lossada, loc. cit. num. 112; Mastr., loc. cit. disp. 6, quæst. 12, etc.

questio illa, non parum apud veteres agitata, in controversiam adducitur, utrum per omnem cognitionem producat terminus aliquis immanens, *verbum* vel *idolum*, vel quocumque alio nomine appelletur.

ARTICULUS I

Utrum cognitionibus nostris objectum reale respondeat, vel utrum cognitionibus nostris insit valor objectivus.

59. Controversia hæc solet passim a Philosophis in *Logica* tractari, nec eum ego proprium esse locum diffiteor, ideo tamen a nobis huc remitti potuit, quia minus idonei fortasse sunt ad illam capiendam Philosophiæ tirones. Haud parum frequens est inter recentiores subjectivistarum criticistarumque opinio, qui post Emmanuelem Kantium cognitionibus ideisque nostris objectivum valorem detrahunt. Quæ doctrina non repente prodit in scenam; sed quædam ejus semina dignoscere licet inde a remotissima antiquitate in videntia Indorum schola, secundum quam quidquid Brahma non est, ac multiplex et limitatum nobis apparet, mera illusio reputabatur: eidemque prælusit in Græcia quodammodo Protagoras abderensis, qui docuit hominis cognitionem esse mensuram et criterium omnis veritatis (1), et postea sceptici, ut *Ænesidemus*, *Carneades*, *Arcesilas* (2). Alii multi quarundam notionum realitatem adorti sunt; compertum enim est omnibus, Nominales universalium, Lockium substantiæ, Davidem Hume post *Ænesidemum* realem valorem ideæ causæ impugnavit (3). Hobbes autem quidquid præter corpus et

(1) Vide *Logicam*, num. 85, pag. 533.

(2) Cfr. A. Van Wedingen, *Les bases de l'objectivité de la connaissance*, etc., in collectione *Memoires couronnés... publiés par l'Académie royale des sciences, des lettres et de beaux arts de Belgique*, tom. 4e, pag. 4.

(3) Quorum errores alibi refutavimus. Vide *Logicam*, num. 151 seqq. pag. 654 seqq.; *Ontolog.* num. 263, 264, pag. 760 seqq.; num. 381, pag. 1085; num. 387, pag. 1103 seqq.; *Cosmolog.* num. 5, pag. 12 seqq.

Fautores
-centioris sen-
tentia.

materiam a nobis cogitari videtur, vana esse nomina decrevit, nec illas, quæ dicuntur metaphysicæ veritates, solidi quidpiam continere, sed esse meras nominum et vocum relationes (1). Multi post Cartesium, ut postea dicemus, negarunt intellectum nostrum directe et immediate aliud percipere, quam proprias ideas. Idealistæ, vero duce Berkeleyo, totum corporeum et sensibile mundum inter vana mentis ludibria reposuere. Demum David Hume scepticismum suum usque ad denegandam vel certe dubitandam omnium ferme cognitionum nostram objectivam realitatem perduxit (2). Hunc auctorem secutus Emmanuel Kant, ut ipsemet fateatur (3), ex omnibus hisce collectis in unum erroribus scepticismum suum systema *criticisimi* adornavit, unde mox Fichte, Schelling et Hegel idealismum suum transcendentalem derivarunt.

Et enim Kantii in *Critica rationis puræ* doctrina, quæ postmodum fuscè declarabitur, ac rejicietur, huc tandem revocatur, sensili cognitione solas *apparentias* (*φαντασμα*), non vero rerum *realitatem* (*ουσιαν*) nobis innotescere: videlicet rerum, non *prout in seipsis sunt*, sed *prout nobis apparent*, conscios nos esse, nec cognitione intellectuali objectivam ipsam realitatem attingi (4). Fichte vero putavit, quidquid a nobis cognoscitur quasi extra nos existens, reapse non ita existere, sed opus cognitionis nostræ esse; Schelling omnia, quæcumque existunt, manifestationes dumtaxat ideales *Absoluti*, Hegel denique evolutiones *Ideæ-Entis* esse voluit. Quamobrem in horum virorum sententia cognitiones nostræ, quamvis objecta quædam referant, non tamen sunt realium

Describitur
-criticisimi
et idealismi
transcendentis
doctrina;

(1) Vide Card. Gonzalez, *Historia*, tom. 3, num. 43.

(2) Vide Card. Gonzalez, *ibid.*, num. 78; Tennenmann, *Manuale della Storia della filosofia*, tom. 2, num. 370. Cfr. Fouillée, *Histoire de la Philosophie*, pag. 345. Paris, 1882.

(3) *U'* avoue de grand cœur, inquit, que c'est à l'avertissement donné par David Hume que je dois d'être sorti depuis bien des années déjà du sommeil dogmatique, et d'avoir donné à mes recherches philosophiques, dans le champ de la spéculation une direction toute nouvelle. Kant, *Prolegomenes à toute métaphysique future*, trad. Tissot, préf. pag. 10.

(4) Vide Card. Gonzalez, *Historia de la Filosofia*, tom. 3, pag. 97, pag. 359, 460. Madrid, 1886.

objectorum representationes, sed vanæ formæ et ludibria mentis, quibus nihil solidum extra ipsum subjectum cognoscens respondeat. Unde iudicia, quæ de rebus pronuntiamus, non exhibent, quod illæ sint in seipsis, sed quid nobis de iisdem ex subjectiva quadam necessitate enuntiandum esse videatur. Et hoc pacto non cognoscimus leges, secundum quas res sunt, sed solum leges, secundum quas nos eas cogitamus: quare sentimus nos non posse cogitare hominem nisi ut rationalem, non possumus concipere hominem ut asinum, nec possibile esse mente comprehendere quod possit esse effectus sine causa, nec idem esse simul et non esse: sed utrum ferrea ista lex cogitandi sit etiam lex asserendi pro rebus ipsis, non licet nobis cognoscere. Ita ergo nullus est objectivus valor cognitionum nostrarum. Non tamen negant isti viri existentiam subjecti cogitantis, quocumque tandem illud nomine vocetur, sive *ego*, sive *Absolutum*, sive *Idea*, nec existentiam conscientiæ vel harum ipsarum representationum, quibus nihil objectivum reale respondere contendunt. Sententia hæc *criticismus* et *idealismus* transcendentalis audit criticismus, quia est fructus *criticæ* facultatum nostrarum ab Emmanuele Kantio absurdissime institutæ; idealismus transcendentalis, quia idealismum, quem Berkeley ad solum corporeum mundum circumscriserat, ad omnem prorsus realitatem, ideis vel cognitionibus nostris relatam ac representatam, extendit.

Criticismo plus minus adstipulantur non pauci nostris diebus, ut berolinensis Michelet (1), Albertus Lange, multi- que alii in Germania, Vacherot, Renouvier, Lachelier, Fouillée, Taine, etc., in Gallia, qui saltem cognitionibus ordinis

(1) De ce que l'esprit humain, inquit, a des idées, il ne suit nullement qu'il y ait en dehors de lui des objets ou réalités extérieures qui y correspondent. L'idée n'est pas l'objet; elle n'en est que l'image... Où est la preuve que la vision de notre esprit ne nous trompe pas? Toutes nos connaissances nous viennent par notre raison. Nous ne pouvons donc affirmer leur vérité absolue, qu'après nous être démontré que notre raison réfléchit exactement les choses qu'elle perçoit ou croit percevoir. Or, cette démonstration est à tout jamais impossible. Comment contrôler notre raison, si ce n'est par notre raison elle-même, c'est-à-dire sans supposer ce qui est en question. Le principe sur lequel reposent nos prétendues certitudes est donc

metaphysici negant cum positivis ullum inesse objectivum valorem (1).

Verum contra doctrinam istam stat communis omnium et veterum et recentiorum, immo et totius generis humani sensus, firmissime persuasum habens, nos cognitionibus res ipsas attingere, quidque ille vel quales in re ipsis sint, enuntiare, ac vere iudicare, ac proinde quotiescumque vere iudicamus, objectivum valorem cognitionibus nostris inesse. Non ergo asserit communis hæc sententia, semper cognitionibus nostris realia objecta representari; nam certum est, α) amentes v. g. et somniantes plurima versare mente inania prorsus ac vacua; itemque β) cum res falso apprehendimus, vel iudicamus, cognitiones nostras objectivo valore carere saltem eo pacto, quo a nobis exhibentur; ac denique γ) agnoscunt Philosophi entia quædam, quæ *rationis* dicunt, quæ prout talia solum in mente existunt (2). Sed hoc tantum asserit communis opinio, in omnibus illis adjunctis, in quibus probatum reliquimus in *Logica*, facultates nostras cognoscitivas veraces esse atque infallibiles, actibus earum seu cognitionibus objectum reale respondere, idque verum esse, sive iudicia nostra positivam aliquam realitatem aut attributum enuntient de aliquo subjecto, sive negationem aut privationem. Videlicet reale objectum respondet tum sensationibus, quæ exercentur in debitis adjunctis, tum primis notionibus universalissimis primisque principiis, quæ ratiocinium antecedunt, solentque *intelligentiæ* a recentioribus attribui, tum ratiociniis, quæ ex certis præmissis conclusiones inferunt servata recta argumentandi forma. Quamobrem vides questionem præsentem re vera in illam aliam recidere, utrum

indémonstrable. L'esprit n'est donc au fond qu'un simple écho qui se répond à lui-même. Ce que nous appelons vérité et erreur, n'a et ne peut avoir aucun caractère absolu... De là la loi des nuances et de l'harmonie des contraires, dont la découverte suffit à la gloire de Hegel et de la critique allemande. Michelet, *Esquisse de logique*.

(1) Vide Cardin. Gonzalez, *Historia de la filosofia*, tom. 4, num. 35, 53; Ravaisson, *La Philosophie en France au XIX siècle*; Van Waddingen, *Les bases de l'objectivité de la connaissance*, pag. 19 seqq.

(2) De entibus rationis recole *Ontologium*, num. 30, pag. 94 seqq.

Vera et communis sententia.

status questionis.

carita
appellatur.

potentiæ nostræ cognoscitivæ veraces sint, vel aptæ ad cognoscendam veritatem.

60. PROPOSITIO 1.^a Veritas est indemonstrabilis, eademque demonstratione non egens, cognitionibus nostris objectivam realitatem exhiberi.

Objectiva realis cognitionum nostrarum nec potest demonstrari.

Probatur prima pars: *Veritas indemonstrabilis est cognitionibus nostris objectivam realitatem exhiberi.* 1.º Ut modo innuebam, querere utrum cognitionibus nostris valor objectivus respondeat, perinde est, ac querere utrum facultates nostræ cognoscitivæ veraces sint. Quantumvis enim cavillent adversarii, omnes invincibili et ineluctabili necessitate persuasum habemus, inesse cognitionibus nostris objectivum valorem; omnes, quamdiu vigilant, probe distinguunt inter somniorum, delirii vel amentie vanas repræsentationes, et objectorum, quæ realia judicamus, cognitiones; omnesque, ipsis etiam adversariis non exceptis, secundum istam persuasionem agunt in perpetua vitæ consuetudine. Idque totum debetur procul dubio relationi facultatum nostrarum cognoscitivarum. Ergo in tantum carerent cognitiones nostræ valore objectivo, in quantum facultates nostræ constanter nos fallerent; et e converso si facultates nostræ non fallunt, agnoscenda est realitas objectorum a facultatibus nostris relatorum; ac proinde idem reapse valet querere, utrum cognitionibus nostris insit valor objectivus, ac querere utrum facultates nostræ cognoscitivæ sint veraces, vel aptæ ad ontologicam rerum veritatem cognoscendam. Atqui demonstrari nequit veracitas facultatum nostrarum cognoscitivarum, ut quæ implicite supponenda est in omni demonstratione (1). Ergo.

Prob. 2.º Præterea quidquid in medium afferatur ad demonstrandam realitatem objectivam cognitionum nostrarum, prævie cognosci debet. Ergo vel cognoscitur cognitione, cui valor objectivus tribuatur, vel non. Si primum dicas, jam supponis, quod demonstrare intendebas; sin alterum, nihil profecto evinces.

(1) Cfr. *Logic*, num. 104, pag. 573.

Probatur altera pars: *Valor idearum objectivus demonstratione non indiget.* 1.º Veracitas facultatum nostrarum non indiget probatione. Ergo nec valor objectivus cognitionum nostrarum.

Prob. 2.º Quæ tanta fulgent evidentiâ, ut a nemine sano in dubium revocari queant, ea necesse non est probare. Atqui ejusmodi est valor objectivus cognitionum nostrarum. Sane α) si non respondet cognitionibus objectiva realitas, plane sequitur hominem perpetuo decipi in usu facultatum suarum, ac proinde animum in perpetua illusionem versari, quemadmodum fatetur ipsemet Kant, immo et tristissimis miseris interdum torqueri propter cognitiones suas, ut cum v. g. nuntia mortis carorum vel jacturæ bonorum temporalium adveniunt, vel aspectus calamitatis observatur ante oculos. Atqui evidenter absurdum est, talia pati naturam humanam ineluctabiliter et absque ulla ratione, quæ cognosci a nobis queat. Ergo pariter evidens esse debet, cognitionibus nostris objectivam realitatem respondere. β) Præterea datur in nobis necessitas et lex certa quedam judicij pronuntiandi, quasi reale aliquid extra mentem existens iisdem exprimeretur, quemadmodum omnes persuasum habent. Ergo evidens est agnoscendam esse rationem aliquam hujusce necessariæ legis. Atqui nulla ratio sufficiens apte assignari potest ejusmodi legis, non admissa objectiva cognitionum nostrarum realitate, prout fuse probatum reliquimus in *Cosmologia* limine contra idealistas (1). Ergo valor objectivus cognitionum probatione non eget. γ) Deinde inest homini naturalis appetitus cognoscendi veritatem, ut nemo non experitur in seipso. Ergo possibilis esse debet homini cognitio veritatis. Atqui nisi cognitionibus nostris insit valor objectivus, nulla datur, nec dari potest veritatis cognitio. Ergo...

3.º Denique confirmari pars hæc propositionis potest ex argumentis jam adducendis in probationem sequentis propositionis.

(1) Vide *Cosmolog.*, num. 6, pag. 15 seqq.

61. PROPOSITIO. 2.º *Systema negantium vel etiam dubitantium realitatem objectivam cognitionum interna contradictione laborat, et ad absurdissima consecraria adducit.*

Systema
negantium vel
etiam dubitan-
tium
objectivam co-
gnitionum
realitatem inter-
na contradictione
laborat.

Probatur prima pars: *Systema negantium vel etiam dubitantium realitatem objectivam cognitionum interna contradictione laborat.* 1.º In primis ipsi, qui negant, vel dubiam habent objectivam cognitionum nostrorum realitatem, admittunt existentiam conscientiae seu cognitionum, quas mente versamus: admittunt pariter ineluctabilem legem certa judicium efformandi. Ergo jam implicite admittunt objectivum valorem saltem testimonii conscientiae, renuntiantis existentiam cognitionum istarum, quarum valorem objectivum negant: ac proinde secum pugnant, dum generatim negant cognitionibus realitatem objectivam, et eandem simul concedunt quibusdam aliis.

Prob. 2.º Systema, quod impugnamus, in seipso de illarum propositionum genere est, quae se ipsas falsificant, ac proinde intrinsece contradictorium: nequit enim esse verum, quin eo ipso contradictoria propositio pro vera habeatur. Namque systema, omni cognitioni valorem objectivum denegans, eatenus est verum, quatenus haec ipsa assertio et rationes, quibus innititur, valorem objectivum habeant. Ergo systema istud intrinsece contradictorium est. Unde in hunc modum invicte argui contra ipsum potest. Systema criticismi vel falsum est, vel verum. Si falsum, rejici debet, ac proinde valor objectivus cognitionibus nostris non est denegandus. Sin verum, ergo dantur aliquae cognitiones valorem objectivum habentes, videlicet omnes illae saltem, quibus systema coalescit; ac proinde falsum est quod Kantius ejusque discipuli contendunt. Quare thesis contraria et physice et metaphysice repugnat: physice quidem, quia nemo unquam exiit, nec exuere potest firmissimam persuasionem de valore objectivo cognitionum nostrarum; metaphysice vero, quia systema, hujusmodi doctrinam statuens, intrinsece contradictorium est, et seipsum destruit (1).

(1) Cfr. de hac re Jacobus Balmes, *Filosofia fundamental* lib. 1, cap. 24, 25; quamvis non omnia, quae praclarus vir scribit, vera et accurate dicta mihi videntur.

Dices. Kantius cum suum systema proposuit, non intendit ullum valorem objectivum eidem tribuere. Ergo argui nequit contradictionis.—Respondeo. Si id Kantius non intendit, ipse quidem poterit subjective et in sua intentione librari contradictione; sed non ideo systema ejus in se consideratum expers erit contradictionis. Omne enim judicium ex sua insita natura tendit ad affirmandum, quod res ita est objective et in se ipsa, prout a judicante pronuntiatur. Atqui systema Kantii continet plura judicia et ratiocinia. Ergo in illis necessario et essentialiter assertitur valor objectivus, quaecumque tandem esse potuerit intentio Kantii.

Probatur secunda pars: *systema istud ad absurda consecraria adducit.* α) Primo enim ex illo logice sequitur universalis scepticismus. Sceptici non negabant nos experiri necessitatem certa quaedam judicium pronuntiandi, quae luce meridiana clarius nobis refertur conscientiae testimonio. Solum contendebant judicii hujusmodi nullam inesse, nec gigni posse rationalem vel scientificam certitudinem ex eo praecise, quod scire nequeamus, num objectum ita se habeat, prout nobis per cognitionem renuntiatur. Atqui hoc idem reapse faciunt recentiores, qui cognitionibus nostris objectivum valorem detrahunt. Praeterea ex adversariorum sententia non possumus rata habere ulla mentis nostrae ratiocinia, nec fidem habere vel primis principiis, ipso etiam contradictionis effato non excepto; haec enim omnia semper aliquid enuntiant, quod objectivum valorem vindicat. Atqui hoc iterum absurdum est, et ad scepticismum recta adducit; prout enim probatum in *Ontologia* est, principium contradictionis est basis et fundamentum omnis objectivae certitudinis (1).

β) Hinc si vera foret adversariorum sententia, homo nihil posset sine mendacio judicare. Atqui hoc et impossibile physice est, et absurdissimum. Sane quale judicium posset in Kantiano systemate pronuntiari? Nullum profecto, quod nexum objectivum idearum vel conceptuum enuntiet, ut patet; nullum etiam, quod factum aliquod externum testetur, quia solum *apparentia* nosse nos possumus, non vero realitatem eorum, quae sensibus usurpamus; nullum praeterea

et ad absurda
consecraria
adducit.

(1) Vide *Ontolog.*, num. 26, pag. 72 seqq.

quod de factis internis sententiam ferat, tum quia si per cæteras facultates non attingimus realitatem, sed tantum apparentias, quo jure facienda exceptio est in conscientia et reflexione, ut tamquam vera et realia admittamus facta interna, quæ conscientia testatur? tum quia etiamsi solam velimus affirmare *præsentiam* propriarum cognitionum et cogitationum in animo, vel *necessitatem*, quam experimur ita vel aliter judicandi circa ideas aut cognitiones nostras, prout nobis *videntur*, sive *nesciamus* aut *dubitemus*, num ita se res habeant, sive *sciamus* non ita se habere; in omnibus hisce judiciis assumuntur, et necessario supponuntur variæ notiones, v. g. *præsentia cognitionum*, *necessitatis judicandi*, *apparentiæ*, qua nobis aliquid *videtur*, *nescientiæ*, *dubii*, *scientiæ*: et in omni judicio essentialiter tribuitur aliquis valor ejusmodi notionibus vel ideis. Ergo dum de internis hisce phænomenis vis judicare, vel sumis illas voces et notiones prout veras, nempe quatenus habentes eum valorem, quem judicium essentialiter exprimere debet, vel non. Si sumis, jam admittis objectivum valorem, ac proinde te jugulas; si non sumis, profecto falsum enuntias et mentiris, ac proinde tacere debes, nec tibi aliud faciendum restat in tuo systemate, quam perpetuo somno dormire.

γ) Admissa sententia contraria quid tandem eveniet notioni *Dei*, *animæ*, *juris*, *libertatis*, *immortalitatis*, *moralitatis*, *actionum bonarum*, quæ faciendæ sint, et *praværum*, quæ vitandæ, etc.? Atqui omnes istæ, notiones sunt necessarium fundamentum operationis homine dignæ; qui vero has notiones putat esse vanas, impossibile est, ut is ad recte operandum inducatur. Ergo ex Kantianorum doctrina logice sequitur interitus ordinis moralis.

Nec dicas cum Emmanuele Kant, α) in nobis adesse necessitatem judicandi ut bonas certas actiones, et alias ut malas: β) itemque quamvis per rationem theoreticam nesciamus, utrum realis valor subsit notionibus *Dei*, *animæ*, *juris*, *libertatis*, *immortalitatis*, etc.; at per rationem practicam acquiri reapse certitudinem earum. Nam homo vi rationis practicæ conscientiam habet moralis alicujus obligationis; at obligatio moralis necessario præsupponit libertatem; et obligatio si impleatur, mercedem, si non impleatur, pœnam meretur;

cum vero nec merces nec pœna in hac vita semper recipiantur, restat, ut detur altera vita, ac proinde sit nobis anima, eaque immortalis; et consequenter existat judex aliquis justissimus, Deus, qui pro meritis præmium vel supplicia discernat.

Respondeo ad 2) *neg.* conseq. Quia nisi supponatur objectivus valor cognitionum nostrarum, fides nulla est adhibenda his ipsis judiciis, quæ necessario pronuntiantur circa bonitatem vel malitiam quarundam actionum: immo vero hæc ipsa necessitas certo modo judicandi hujusmodi actiones, nisi verax sit potentia, quæ illam nobis renuntiat, ac proinde nisi objectivus valor tribuatur cognitioni, per quam conscii ejusdem reddimur, reapse non existit.

Respondeo ad β) *nego* assertum. Ratio enim ista practica tandem est facultas quædam cognoscitiva; quare si verax est, ut ejusdem judicii valorem objectivum asserere debeamus, idem prorsus sentiendum est de ratione theoretica cæterisque potentis cognoscitivis, omnes enim æque conveniunt in manifestando aliquo objecto. Si autem ratio practica dubiæ fidei est, nec potest renuntiare objectivam realitatem, sed tantum *apparentias*, nulla certa esse potest cognitio Dei, nec animæ, nec juris, nec moralis obligationis, libertatis immortalitatis.

δ) Neque vero id solum sequitur ex criticismo et idealismo transcendentali negantium valorem objectivum cognitionum nostrarum; sed præterea ruina totius fidei christianæ, secundum quam debemus firmissime credere objectivam realitatem omnium dogmatum revelatorum. Neque enim satis officio credendi Trinitatem v. g. divinarum Personarum vel Verbi divini Incarnationem facies, si tantum affirmes adesse in mente tua, vel proponi tibi ex certis quibusdam ratiociniis necessitatem quamdam judicandi tres in Deo Personas; sed debes affirmare ita reapse esse, quia Deus ita vere revelavit.

ε) Denique opinio, quam impugnamus, adducit ad negationem propriæ substantiæ ipsius subjecti cogitantis. Etenim hanc non aliunde possumus affirmare, quam ex eo quod nos ipsos per conscientiam propriorum actuum tamquam eorum subjectum et causam efficientem deprehendimus. Ergo nisi

cognitionibus nostris reale objectum respondeat, deneganda pariter erit realitas nostræ propriæ personalitatis ac subsistentiæ. Id jam dudum ex sceptici subjectivismi principiis concluderat David Hume (1), ac nostris diebus Taine (2); Fichte vero non solum proprium subjectum, sed ipsam quoque cogitationem merum somnium esse pronuntiavit, prout jam alias exscriptis ejusdem verbis retulimus in *Cosmologia* (3).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

62. Objicies 1.º Duo hæc pugnant inter se, agnoscere criticismi et idealismi transcendentalis falsitatem demonstrari non posse, et simul eandem probare. Atqui hoc nos reapse facimus in nostra refutatione.

Respondeo *dist.* Major. Repugnant duo hæc, agnoscere contrariæ doctrinæ falsitatem demonstrari non posse, et simul eandem proprie probare, *conc.*; improprie solum probare,

(1) «Le moi est un faisceau, une collection de différentes perceptions qui se succèdent l'une à l'autre avec une très grande rapidité». Hume, *Essais* lib. 2, chap. 89 apud Van Wedingen, op. cit. pag. 11.

(2) «Il existe des mouvements, des sensations, des images ou si l'on veut, des idées, mais rien de plus.—Les mouvements intestins des centres cérébraux ne sont pas les mouvements de mobiles véritables, de molécules solides. Ce ne sont point les mouvements d'un cerveau qui serait autre chose que ces mouvements eux-même et leur préexisterait: le cerveau n'est lui-même que la collection de ces mouvements: son existence concrète, son étendue, son impénétrabilité sont des illusions.—De même, le moi, ce sont nos événements, sensations, images, souvenirs, idées, résolutions; ce sont eux qui constituent notre être. Le moi qui croit les sentir n'est que leur collection, l'unité et l'identité de ce moi sont illusion pure. Le moi n'est que la trame continue de ces événements successifs.—Le moi, l'âme, ce sujet prétendu de la pensée gardant son unité, son identité sous le flot mobile des sensations, images, sentiments, c'est une illusion.—Il n'y a rien de réel dans le moi, sauf la file de ces événements». Vide passim, *Philosophie classique du XIXe siècle*, chap. de la méthode; *De l'Intelligence* préface, et lib. III, chap. I., apud cl. P. Coconnier, *L'âme humaine*, pag. 98. 99.

(3) Vide *Cosmologiam*, num. 48. pag. 148.

videlicet simpliciter terminos questionis declarando, licet servata forma externa veræ argumentationis, *neg.*

Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

Objic. 2.º Philosophice rejici non debet id, quod non potest falsum demonstrari. Atqui nos ipsi fatemur non posse falsum demonstrari criticismum et idealismum. Ergo non philosophice agimus rejiciendo sententiam negantium cognitionibus nostris valorem objectivum.

Respondeo, *dist.* Major. Philosophice non debet rejici id, quod non potest falsum demonstrari, si egeat demonstratione, *conc.*; si non egeat demonstratione, sed ex ipsis terminis rite ponderatis apparet absurdum, et in seipso contradictorium, *neg.*

Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

Objic. 3.º Cum cognoscimus, res ipsas immediate non attingimus, sed tantum proprias cognitiones vel ideas, quæ sunt objectorum imagines. Atqui scire non possumus, utrum imagines ejusmodi sint objectis conformes. Ergo asserere non possumus objectivum cognitionum nostrarum valorem.

Respond. *neg.* Major. et Minor. Cognitio enim non est objectum, quod cognoscatur (nisi sermo sit de reflexa cognitione), sed medium, quo objectum in seipso attingitur, quia videlicet est actus, ut superius dicebamus, animum informans, eoque ipso conscium reddens objecti, cujus est similitudo et imago. Conformitas vero cognitionis cum objecto tam evidens est, ac veracitas facultatum cognoscitivarum, quæ in *Logica* declarata manet. Eo enim ipso quod potentias cognoscitivas habeamus, easque veraces et aptas muneri suo, sequitur, nisi adsit impedimentum, actum earum seu cognitionem debere esse veram, id est objecto conformem. Et nisi facultates cognoscitivæ veraces essent, et actus ederent, qui essent representationes objectis conformes, reapse nec potentia cognoscitivæ vocandæ essent, quia non aliud facerent, quam hominem variis ludibriis miserrime decipere.

Objic. 4.º Cognitiones et ideæ nostræ sunt subjectiva quædam mentis affectio nobis immanens. Atqui scire non possumus affectionem hujusmodi esse conformem objecto

alicui externo. Quid enim vetat cognitiones nostras esse instar imaginum, quas oculi per vitrum coloratum aspicientes efformant? Ergo...

Respondeo dist. Major. Cognitiones entitative consideratæ subjectiva quædam sunt mentis affectio, *conc.*: repræsentative consideratæ, *neg.*

Et *contra distincta* Minore, *neg.* conseq. Patetque responsio ex superius dictis de natura cognitionis, quæ in hoc differt ab actionibus entium non cognoscitivorum, quod sit essentialiter relativa et repræsentativa objecti. Nec vero quidpiam valet exemplum objectum imaginum visu formatarum, cum oculi per vitrum coloratum prospiciunt: quia cum potentiæ cognoscitivæ sint virtutes natura inditæ, ubi nullum in eis insit accidentale vitium vel morbi vel impedimenti cujuslibet, timeri rationabiliter nequit, ne perperam objectum suum repræsentent. Qui vero id timeret, in ipso suo timore contrariam persuasionem præ se ferret, prout jam in probationibus explicatum reliquimus.

Dices. Nescimus tandem, quid sint cognitiones, an veri motus mechanici organorum, vel secretionis cerebri, Ergo quo pacto possumus admittere conformitatem earum cum objectis? Præterea eatenus conformitatem asserere possumus cognitionibus, quatenus ipsa objecta in organum agendo concurrant ad productionem imaginis cujusdam intentionalis, in qua ratio reponi solet cognitionis. Atqui objecta cognitionum nostrarum plerumque sunt corporea et sensibilia; et concipi quidem potest cognitiones organicas et sensibiles posse sic efformari ex concursu corporum in organa agentium; at intelligi nequit, quo pacto corpora concurrant ad gignendas intellectuales cognitiones, quæ spirituales prorsus et inorganicæ habentur.

Respondeo ad 1.um neg. anteced., cujus contrarium demonstratum manet tum in priori volumine, relate ad sensationem, tum in hoc relate ad intellectionem. Deinde *neg.* etiam consequens, quod perperam colligitur, etiamsi da retur antecedens. Quæstio enim præsens super objectivo idearum valore non dependet a natura *subjectivæ* entitatis cognitionis, quæ cum essentialiter sit repræsentatio objecti et actus potentiæ ad cognoscendum datæ nobis, nequit non objecto assimilari.

Ad 2.um similis esto responsio. Valor objectivus idearum et cognitionum nostrarum longe certior est modo, quo intellectiones gignantur, ac proinde prorsus retinendus, sive cognitiones existant ex concursu objecti, sive secus. Cæterum quid in hac re tenendum sit, declarabitur in sequenti capite, ubi ostendetur ad omnem cognitionem requiri objectivum concursum, eumque exhiberi ope speciei impressæ, quam quidem objectum immediate producit in sensu, in intellectu autem non immediate, sed medio phantasmate.

Objic. 5.º Objectivus valor cognitionum nostrarum tandem non cognoscitur nisi ope ipsarum cognitionum. Atqui id petitionem principii continet.

Respondeo, dist. Major. Objectivus valor cognitionum nostrarum non cognoscitur nisi ope ipsarum cognitionum tamquam medii *quo* valor objectivus innotescit, *conc.*; tamquam medii, *ex quo* prius cognito valor objectivus concludatur, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

Pro uberiori hujusce rei complemento recolli possunt, quæ de idealismo, scepticismo ac veracitate facultatum cognoscitarum alibi tradita sunt (1).

ARTICULUS II.

Utrum in omni cognitione terminus aliquis immanens, verbum vel species expressa, producatur.

63. Salebrosam controversiam aggredimur de physico termino cognitionis, quæ cum non parum per se obscuritatis habeat, obscurior a quibusdam fortasse reddita est, quia non satis distincte diversas quæstiones tractarunt. Ut itaque perspicuitati consulamus, hic solum inquirimus existentiam termini alicujus, qui cum animus noster cognoscit, producat; postea vero disputandum erit, qualis sit ejusmodi terminus, et num vel quomodo distinguatur ab intellectione. Et

Status
questionis.

(1) Cfr. Tongiorgi, *Logic.* num. 508 seqq.; Van der Aa, *Logic.* prop. 38; Lahousse, *Logic.*, num. 266; Tilmann Pesch, *Logic.* tom. 2, num. 679 seqq.